Lausunto

KKO-HD/37/2024
00.00.02.00
Julkinen

5.3.2024

Oikeusministeriö

Viite: VN/32207/2022

Hallituksen esitys etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä

Oikeusministeriö on varannut korkeimmalle oikeudelle tilaisuuden lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynnissä yleisissä tuomioistuimissa. Korkein oikeus esittää lausuntonaan seuraavan.

Korkeimmalla oikeudella ei ole huomautettavaa esitysluonnoksen yleiseen tavoitteeseen lisätä etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia ja näin sujuvoittaa oikeudenkäyntejä. Nykyisten prosessien keskeinen ongelma on liian pitkä kesto, ja ehdotetut keinot voivat osaltaan edistää oikeudenkäyntien joutuisuutta.

Korkein oikeus kiinnittää kuitenkin huomiota luonnoksen eräisiin kohtiin, joita on vielä syytä valmistella edelleen esitystä viimeisteltäessä. Huomautukset koskevat kohtia, joissa esitystä voidaan pitää tarpeettoman pitkälle menevänä tai sääntelytarkkuudeltaan väljänä. Ehdotetut säännökset jättävät runsaasti liikkumavaraa oikeuskäytännölle, joka tulee viime kädessä linjattavaksi korkeimman oikeuden ennakkopäätöksin. Tuomioistuimille on sinänsä perusteltua jättää joustavasti harkinnanvaraa erilaisiin soveltamistilanteisiin. Huomiota tulee kuitenkin kiinnittää siihen, että erityisesti oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaan perusoikeuteen vaikuttavat ehdotukset säännellään riittävän tarkkarajaisesti ja täsmällisesti.

Kaikkien luonnoksessa ehdotettujen uudistusten onnistumisen kannalta välttämätöntä on, että tuomioistuinten käytössä on asianmukaiset tekniset laitteet ja ohjelmistot. Esitysluonnoksen perusteella epäselväksi jää, miten todistelun tallentaminen ja laajentuva etäosallistuminen on tarkoitus sovittaa teknisesti yhteen.

Tuomarin etäosallistuminen

Nykyisen prosessilain mukaan tuomari ei saa osallistua etäyhteydellä oikeudenkäyntiin (KKO 2021:91 ja 92). Jos tämä mahdollisuus nähdään tarpeelliseksi avata, siitä on ehdotetuin tavoin säädettävä nimenomaisesti.

Nykytilassa yksi oikeudenkäyntien viipymistä aiheuttava ongelma on pääkäsittelyjen peruuntumiset, joten peruuntumisia vähentävät keinot ovat kannatettavia. Samoin on perusteltua, että tuomioistuinlaitoksen digitaalisia palveluja ja etäosallistumisen mahdollisuuksia asianosaisille ja todistajille lisätään ja parannetaan yhteiskunnan ja teknologian kehittymisen myötä. Kehittämisen näkökulman ja painopisteen tulee olla asianosaisten ja yhteiskunnan tarpeissa.

Näihin tavoitteisiin nähden se, miten tuomari itse voisi osallistua etäyhteydellä oikeudenkäyntiin, on saanut esitysluonnoksessa suuren painoarvon. Tuomarin oikeudenkäyntiin osallistumisen järjestämisessä keskeistä on prosessin ja ratkaisutoiminnan laatu ja sujuvuus, ja merkitystä on myös sillä, että tuomarin osallistumisen tapa ylläpitää luottamusta tuomioistuinta kohtaan. Keskiössä eivät sen sijaan saa olla esimerkiksi valtiolle aiheutuvat, varsin maltilliset virkamatkojen kustannukset. Viimeksi mainitun tyyppiset perusteet eivät voi mennä oikeudenkäynnin välittömyysperiaatteen edelle.

Esitysluonnoksessa on asianmukaisesti käsitelty myös niitä kielteisiä vaikutuksia, joita tuomareiden etäosallistumisesta oikeudenkäynteihin voi aiheutua. Haittapuolena on myös tuomareiden keskinäisen kollegiaalisen kanssakäymisen heikentyminen. Laajamittaisen etäosallistumisen myötä tuomarin yleinen ammatillinen yhteys muihin tuomareihin voisi jäädä ohueksi. Tämä olisi erityisen haitallista nuorten juristien kannalta, joiden tuomarin ammattiin ja rooliin oppiminen ja kasvaminen edellyttää vuorovaikutusta kokeneempien kollegoiden kanssa. Pidemmällä aikavälillä tämä saattaisi heijastua tuomareiden työn laatuun.

Myös eduskunnan perustuslakivaliokunta on eri uudistusten yhteydessä korostanut, että oikeudenkäynnille on luonteenomaista tuomioistuimen istunnossa tapahtuva asian vastavuoroinen ja puolueeton käsittely. Tuomiovaltaa oikeudenkäynnissä käyttävät tuomarit, jotka ovat samanaikaisesti paikalla tuomioistuimen lakisääteisessä kokoonpanossa ja jotka perustavat päätöksensä keskinäiseen neuvotteluun. (PeVL 53/2014 vp s. 3 ja PeVL 5/2018 vp s. 2-3)

Hybridioikeudenkäynti

Ehdotuksen (ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 15 §) mukaan lähtökohtana olisi perustellusti edelleen, että tuomioistuimen kokoonpanon jäsenten on oltava suullisessa käsittelyssä läsnä istuntosalissa. Kuitenkin ehdotuksen mukaan muu tuomari kuin monijäsenisen kokoonpanon puheenjohtaja voisi tietyin edellytyksin osallistua istuntoon etäyhteydellä. Koska käräjäoikeudessa on yleensä vain puheenjohtaja, tämä mahdollisuus koskisi käytännössä niitä vakavimpia tai vaativimpia asioita, jotka käsitellään käräjäoikeudessa monijäsenisessä kokoonpanossa. Voidaan olettaa, että käytännössä mahdollisuutta hyödynnettäisiin useammin hovioikeudessa. Esitysluonnoksen perustelujen valossa tavoitteena vaikuttaa olevan erityisesti vähentää muiden kuin puheenjohtajien matkustamista hovioikeuksien matkakäräjille.

Korkeimman oikeuden mielestä prosessilakiin on perusteltua säätää poikkeustilanteita varten ehdotettu mahdollisuus sille, että monijäsenisen kokoonpanon muu jäsen kuin puheenjohtaja voi osallistua istuntoon etäyhteydellä. Tällöin voidaan välttää pääkäsittelyn peruuntuminen esimerkiksi, jos yksi jäsen sairastuu lievästi tai hänen liikenneyhteytensä katkeaa. Tämä mahdollisuus olisi hyvä olla käytettävissä myös korkeimman oikeuden suullisessa käsittelyssä. Tarve tällaiseen sääntelyyn tuli konkreettisesti esille koronapandemian yhteydessä.

Sen sijaan korkein oikeus vastustaa sitä, että tuomareille sallittaisiin laajasti osallistuminen suullisiin istuntoihin etäyhteydellä työjärjestelyihin liittyvistä syistä. Tällaisen muutoksen perustelut eivät olisi riittävän painavia. Esimerkiksi tarpeellisen kokoisia istuntosaleja tulee olla riittävästi ilman, että niiden puutteen vuoksi jouduttaisiin hybridi-istuntoihin. Hovioikeuksien matkakäräjille matkustamiseen kuluva työaika tulee puolestaan ottaa tuomioistuinten resurssijaossa asianmukaisesti huomioon. Tosin tarve matkakäräjien toimittamiseen vähentynee selvästi, kun suullisen todistelu otetaan lähtökohtaisesti vastaan käräjäoikeuden tallenteelta ja kun mahdollisuudet asianosaisten ja todistajien etäkuulemiseen laajentuvat entisestään.

Ehdotuksen mukaan edellytyksenä tällaiselle hybridi-istunnolle olisi soveliaisuusharkinnan lisäksi, että "siihen on aihetta". Edellä todetuilla perusteilla korkein oikeus katsoo, että kynnys on liian matala. Kynnyksen tulisi olla, vastaavasti kuin ehdotetussa 16 §:ssä, "jos siihen on perusteltu syy". Myös säännösperusteluissa tulisi korostaa näiden tilanteiden poikkeuksellisuutta. Vaikka asianosaisten suostumusta ei edellytettäisi, heidän suhtautumiselleen tulisi antaa tuomioistuimen harkinnassa merkitystä.

Myös menettelykysymysten osalta ehdotettua säännöstä on vielä tarkennettava. Prosessilaissa ilmaisu tuomioistuin tarkoittaa asiassa kulloinkin toimivaltaista kokoonpanoa. Kuitenkin luonnoksen perustelujen mukaan 2 luvun 15 §:ssä tarkoitetussa tilanteessa – toisin kuin 16 §:ssä tarkoitetussa tilanteessa – päätösvalta olisi istunnon puheenjohtajalla yksin. Jos tätä tarkoitetaan, asiasta pitäisi säätää säännöstekstissä. Esityksessä ei kuitenkaan ole perusteltu, miksi päätösvalta poikkeaisi tässä 16 §:ssä tarkoitetusta ja tavanomaisesta kokoonpanon päätösvallasta prosessikysymyksessä.

Jos asianosainen vastustaisi tuomarin etäosallistumista, sen sallivasta ratkaisusta täytyisi tehdä yleisten säännösten mukaisesti perusteltu päätös (OK 24 luvun 14 § 2 momentti ja ROL 11 luku 13 § 2 momentti), ilman että asianosainen päätöstä erikseen vaatii. Tähän prosessuaaliseen päätökseen voitaisiin hakea yleisten sääntöjen mukaisesti muutosta pääasian yhteydessä.

Jo luonnoksessa mainituista yleisistä periaatteista johtuu, ettei Suomen prosessilailla voida antaa suomalaiselle tuomarille toimivaltaa lainkäyttöön Suomen ulkopuolella. Selvyyden vuoksi asiasta saattaa olla tarpeen säätää ehdotetuin tavoin nimenomaisesti (15 §:n 3 momentti). Säännöksestä ei kuitenkaan voida tehdä vastakohtaispäätelmää muunlaisten lainkäyttötoimien, kuten esittelyyn osallistumisen, suhteen.

Etäoikeudenkäynti

Ehdotuksen mukaan (ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 16 §) suullinen käsittely voitaisiin toimittaa tietyin edellytyksin myös kokonaan etäyhteydellä, johon sekä puheenjohtaja (ja mahdolliset muut kokoonpanon jäsenet) että asianosaiset osallistuvat etäyhteydellä. Tällainen "on line -oikeudenkäynti" olisi mahdollinen soveliaisuusharkinnan perusteella valmistelu- ja pakkokeinoistunnossa sekä "perustellusta syystä" myös rikos- tai riita-asian pääkäsittelyssä.

Korkein oikeus pitää ehdotusta hyväksyttävänä. Esimerkiksi ns. pienriita-asioissa etäyhteydellä toteutettava suppea pääkäsittely voisi alentaa oikeudenkäynnin kustannuksia ja siten myös prosessikynnystä. Tekniikan kehittyessä erilaisista virtuaaliratkaisuista saattaa tulevaisuudessa, lähinnä siviiliasioissa tulla aiempaa varteenotettavampia vaihtoehtoja asioiden käsittelyssä. Etäistunnoista saatujen kokemusten perusteella käsittely on myös sujuvampaa kokonaan etäyhteydellä kuin mahdollisesti ontuvilla hybridijärjestelyillä.

Myös ehdotettu perusteltu syy -kynnys on sopivalla tasolla. Edellytystä olisi kuitenkin aiheellista täsmentää laissa mainitsemalla harkinnan kriteereitä lakitekstissä, esimerkiksi "jos siihen on perusteltu syy ottaen huomioon asian laatu ja laajuus sekä asian merkitys asianosaiselle". Säännösteknisesti pykälä olisi havainnollista jakaa kahteen virkkeeseen.

Myös asianosaisten suhtautumiselle tulisi antaa merkitystä etäoikeudenkäyntiä harkittaessa. Virtuaalisen käsittelyn käytännön järjestelyt edellyttäisivät joka tapauksessa yleensä asianosaisten myötävaikutusta. Sen ehdotuksen osalta, että asianosainen voitaisiin erityisestä syystä ilman suostumustaan määrätä osallistumaan etäyhteydellä, viitataan jäljempänä lausuttuun.

Korkeimmalla oikeudella ei ole huomautettavaa etäoikeudenkäynnin julkisuuden turvaamista koskevaan säännösehdotukseen (ehdotettu 2 luvun 17 §).

Asianosaisen etäosallistuminen

Korkein oikeus pitää lähtökohtaisesti perusteltuna, että tuomioistuimet voisivat määrätä asianosaisen osallistumaan suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä vastoin tämän tahtoa erityisestä syystä. Asianosaisen läsnäolo-oikeutta arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon, että oikeus osallistua oman asiansa käsittelyyn kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ytimeen. Sen vuoksi asianosaisen oikeus olla henkilökohtaisesti läsnä suullisessa käsittelyssä on oltava vastaisuudessakin selvä pääsääntö. Esimerkiksi käsittelyn turvallisuutta ja järjestystä koskevat riskit on pyrittävä ehkäisemään ensisijaisesti muilla keinoilla kuin etäyhteysmääräyksillä.

Edellä lausuttuun nähden korkein oikeus pitää aiheellisena, että etäyhteysmääräyksen antamisen edellytyksistä säädetään tarkkarajaisemmin ja täsmällisemmin laissa. Tämä olisi mahdollista toteuttaa siten, että laissa ilmaistaisiin ne arviointiperusteet, jotka on otettava huomioon erityistä syytä arvioitaessa. Tällaisia perusteita olisivat ainakin asian laatu ja merkitys asianosaiselle. Esimerkiksi vakavia rikoksia koskevissa asioissa erityinen syy voisi vastaajan osalta tulla kysymykseen vain poikkeuksellisesti johtuen asian laadusta ja suuresta merkityksestä asianosaiselle. Lisäksi merkitystä erityisen syyn arviointiperusteena voi olla sillä, missä oikeusasteessa etäyhteysmääräys annetaan. Kuten esitysluonnoksen perusteluissa on todettu, erityiselle syylle olisi lähtökohtaisesti asetettava korkeammat edellytykset käräjäoikeudessa kuin hovioikeudessa.

Korkein oikeus kannattaa ehdotettua OK 14 luvun 6 §:n 2 momentin säännöstä, jonka mukaan istunnosta poistettavalle asianosaiselle olisi tarjottava mahdollisuus osallistua asian käsittelyyn etäyhteydellä, jos se on mahdollista. Korkeimmalla oikeudella ei ole huomautettavaa myöskään siitä, että tunnustamisoikeudenkäynti voitaisiin toteuttaa etäyhteyden välityksellä samoin edellytyksin kuin muissa asioissa. Soveliaisuusharkinnassa olisi kuitenkin tällöin kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, että etäyhteydellä voidaan luotettavasti varmistua niistä seikoista, joita tuomioistuimen on kontrolloitava tunnustamisoikeudenkäynnissä.

Videoyhteyden käyttäminen todistelun vastaanottamisessa

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 §:n sääntelyä etäyhteydellä tapahtuvasta asianosaisen, todistajan ja asiantuntijan kuulemisesta ehdotetaan muutettavaksi siten, että kuuleminen videoyhteydellä olisi mahdollista, jos tällainen kuuleminen harkitaan soveliaaksi. Voimassa olevaan lakiin sisältyvistä videoyhteyden käyttämisen lisäedellytyksistä (OK 17:52.1 mom 1-6 kohdat) luovuttaisiin.

Korkein oikeus kannattaa pyrkimystä madaltaa videoyhteydellä tapahtuvan todistelun vastaanottamisen kynnystä. Videoneuvotteluna tapahtuva henkilön kuuleminen toteuttaa varsin hyvin yleiset todistelun välittömyyttä koskevat vaatimukset, vaikka tällainen kuuleminen ei välittömyyden osalta kaikilta osin vastaakaan tuomioistuimessa tapahtuvaa kuulemista. Näiden erojen vaikutuksia kertomuksen uskottavuuden arvioinnin kannalta voidaan pitää kuitenkin pieninä, jos kuuleminen tapahtuu moitteettomasti toimivan videoyhteyden välityksellä. Videokuuleminen merkitsee myös vähäisempää poikkeusta välittömyysperiaatteeseen kuin käräjäoikeudessa tallennetun henkilötodistelun vastaanottaminen hovioikeudessa sekä korkeimmassa oikeudessa kuva- ja äänitallenteelta. Tämäkin puoltaa sitä, että videokuulemisen kynnystä voidaan esitetyllä tavalla madaltaa. Korkein oikeus pitää perusteltuna, että videoyhteydellä tapahtuvaa kuulemista arvioidaan

esitetyllä tavalla sillä perusteella, onko tällaista kuulemista pidettävä soveliaana.

Soveliaisuutta koskevassa arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja ei ole kuitenkaan ehdotetussa säännöksessä tarkemmin määritetty. Luonnoksen perustelujen (s. 37) mukaan kuitenkin nykyisin säännökseen sisältyviä muita kuin uskottavuuden arviointiin liittyviä lisäedellytyksiä voitaisiin käyttää hyväksi soveliaisuusarvioinnissa. Soveliaisuutta koskevassa harkinnassa huomioon otettavia seikkoja voi olla muitakin, jollaisina on korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2021:5 (kohta 23) pidetty esimerkiksi jutun laatua ja laajuutta, kuultavien henkilöiden lukumäärää ja roolia, käytettävän tekniikan laatua ja luotettavuutta sekä sitä, kyetäänkö salassa pidettävän aineiston luottamuksellisuus varmistamaan etäolosuhteissa. Videoyhteyden käyttämisen soveliaisuuden harkinnassa voidaan siten joutua ottamaan huomioon eri suuntiin puhuvia seikkoja, jotka voivat liittyä jutun laadun ja käytettävissä olevan tekniikan lisäksi esimerkiksi kuultavan terveydentilasta tai muusta syystä aiheutuvaan esteeseen taikka vaikeuteen saapua tuomioistuimeen, tuomioistuimeen saapumisesta aiheutuviin kustannuksiin ja haittaan sekä kuultavan suojelun tarpeeseen.

Esitetyllä sääntelyllä ei ole tarkoitettu muuttaa sitä lähtökohtaa, että videoyhteyttä käytettäessä kuultava henkilö voi olla toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen tiloissa taikka kuuleminen voi tapahtua myös siten, että kuultava käyttää omia laitteitaan ja kuuleminen tapahtuu kuultavan ollessa esimerkiksi kotonaan tai työpaikallaan. Videoyhteydellä tapahtuvan kuulemisen soveliaisuuteen voi yksittäisessä tapauksessa kuitenkin vaikuttaa myös se, tapahtuuko videokuuleminen toisesta tuomioistuimesta tai muusta viranomaisesta vai esimerkiksi kuultavan kotoa. Tavanomaisesti videokuuleminen on pyritty toteuttamaan toisesta tuomioistuimesta, jolloin kuulemisen tapahtuminen ilman ulkopuolisia häiriöitä tai ulkopuolista vaikuttamista voidaan turvata vastaavalla tavalla kuin kuulemisessa henkilökohtaisesti tuomioistuimessa. Videoyhteydellä tapahtuvan kuulemisen soveliaisuuteen muualta kuin toisesta tuomioistuimesta tai viranomaisesta vaikuttaa myös jutun laatu ja tältä pohjalta tehtävä arvio siitä, liittyykö videoyhteydellä tapahtuvaan kuulemiseen muualta kuin viranomaisen tiloista ulkopuolisen häiriön tai vaikuttamisen riskiä. Rikosasioissa videoyhteydellä tapahtuvaan kuulemiseen muualta kuin viranomaisten tiloista voi näistä syistä olla syytä suhtautua pidättyvämmin kuin vastaavaan kuulemiseen riita-asiassa.

Videoyhteydellä tapahtuvan kuulemisen osalta ehdotettu sääntely jättäisi tuomioistuimille aikaisempaa huomattavasti enemmän harkintavaltaa. Tätä harkintavaltaa rajoittaisi ainoastaan kuulemisen soveliaisuutta koskeva kriteeri. Tätä edellytystä olisi kuitenkin aiheellista täsmentää mainitsemalla soveliaisuutta koskevan harkinnan kriteereitä lakitekstissä.

Puhelinkuuleminen

Puhelinkuulemisen osalta säännökseen (ehdotettu OK 17:52.2 mom 4-kohta) esitetään lisättäväksi mahdollisuus puhelinkuulemiseen tilanteessa, jossa kuultava on jäänyt pois pääkäsittelystä eikä hänen henkilökohtaisella kuulemisellaan ole asian selvittämiseksi keskeinen merkitys. Tämä mahdollistaisi puhelinkuulemisen myös sellaisessa tilanteessa, jossa puhelinkuulemisen edellytykset eivät olisi alun perin täyttyneet, mutta kuultavan jäädessä saapumatta tuomioistuimeen tai videokuulemiseen tuomioistuin voisi harkita, voidaanko kuuleminen suorittaa puhelimitse pääkäsittelyn peruuttamisen tai lykkäämisen estämiseksi. Luonnoksen perustelujen mukaan (s. 39) puhelimitse tapahtuvaa kuulemista ei olisi tarpeen uusia myöskään siinä tilanteessa, että kuulemisen aikana tai myöhemmin ilmenisi, että kertomus on keskeinen.

Mainittu ehdotus merkitsee puhelinkuulemisen edellytysten laajenemista nykyiseen verrattuna. Tällainen mahdollisuus epäilemättä vähentäisi tarvetta pääkäsittelyn peruuttamiseen tai lykkäämiseen, mutta samalla laajentaisi puhelinkuulemisen tilanteisiin, joihin se ei lähtökohtaisesti sovellu. Puhelinkuulemisen kriteerinä oleva arvio siitä, että kuulemisella ei ole asian selvittämiseksi keskeinen merkitys, ei ole kaikissa tilanteissa kovinkaan selvä. Luonnoksen perustelujen (s. 39) mukaan keskeinen merkitys olisi lähtökohtaisesti kertomuksella, jonka ajatellaan ennalta arvioituna olevan ratkaiseva. Perusteluista ei kuitenkaan tarkemmin ilmene, onko keskeisenä todisteena ajateltu pidettävän esimerkiksi sellaista todistelua, jossa todistajan tai muun kuultavan kertomus vahvistaa muuta samansuuntaista näyttöä.

Korkein oikeus toteaa, että mainitun puhelinkuulemista koskevan lisäyksen tarpeellisuutta puoltaa prosessiekonomiset syyt. Toiseen suuntaan vaikuttaa puolestaan todistelun välittömyyden kaventuminen ja sen vaikutukset todistelun uskottavuuden arviointiin. Puhelinkuulemisen kynnykseksi ajateltu todistelun keskeistä merkitystä koskeva kriteeri on lähtökohtaisesti hyväksyttävä ja mahdollistaa myös yksittäisessä tapauksessa eri suuntaan vaikuttavien näkökohtien huomioon ottamisen. Luonnoksen perusteluissa esitetty näkemys siitä, mitä on pidettävä keskeisenä todisteena, näyttäisi olevan verrattain suppea. Jatkovalmistelussa voisi olla vielä tarpeen täydentää perusteluja sen osalta, miten tätä kriteeriä on ajateltu tässä yhteydessä tulkittavan.

Korkein oikeus toteaa myös, että video- ja puhelinkuulemiseen johtanutta sääntelyä koskevissa perusteluissa (HE 190/2002 vp s. 30) todetuin tavoin käytännössä todistelu voi puhelinkuulemisen aikana osoittautua sellaiseksi, että kuultavaa henkilöä onkin tarpeen kuulla vielä erikseen henkilökohtaisesti. Näin ollen selvää lienee myöskin se, että jos nyt ehdotetun puhelinkuulemisen aikana kertomus osoittautuu keskeiseksi, tuomioistuimella on mahdollisuus prosessinjohdollisesti päätyä vielä henkilökohtaiseen kuulemiseen suullisessa käsittelyssä.

Muilta osin puhelinkuulemisen edellytykset vastaisivat asiallisesti voimassa olevia kriteereitä.

Pakkokeinojen ja poissaolon seuraamusten käytön laajentaminen

Korkein oikeus pitää sinänsä perusteltuna pakkokeinojen ja poissaolon seuraamusten käytön ehdotettua laajentamista tilanteisiin, joissa asianosainen osallistuu suulliseen käsittelyyn etäyhteydellä muualta kuin viranomaisen luota. Vaikka etäyhteyksien käyttö on mahdollista laajamittaisesti vapaaehtoisuuteen perustuen, poissaolon seuraamusten ja niihin liittyvien pakkokeinojen käyttö on omiaan turvaamaan oikeudenkäyntien häiriötöntä etenemistä ja tehokasta toteuttamista näissäkin tilanteissa.

Asianosaisen kuuleminen etäyhteydellä muualta kuin viranomaisen luota edellyttää tuomioistuimelta sen varmistamista, että asianosaisella on käytössään kuulemiseen soveltuvat tekniset laitteet ja muutoinkin riittävät valmiudet etäkuulemiseen. Näiden seikkojen varmistamisen merkitys korostuu kutsuttaessa asianosainen etäosallistumiseen poissaoloseuraamuksen tuomitsemisen uhalla.

Esityksen perusteluissa on arvioitu niitä tilanteita, joissa etäyhteys ei toimisi teknisen vian tai osaamattomuuden vuoksi, jolloin asianosaisen ei voitaisi katsoa olleen poissa. Perusteluissa on muun muassa todettu, että käytännössä selvitystä teknisestä viasta ei olisi tarpeen osoittaa. Tämän johdosta korkein oikeus toteaa, että asianosaisten yhdenvertaisuuden ja lainkäyttöratkaisujen johdonmukaisuuden kannalta ei voida pitää asianmukaisena, että etäyhteyksiä käytettäessä poissaolon seuraamusten

arviointiperusteet poikkeaisivat olennaisesti seuraamusten arvioinnista muissa tilanteissa.

Pakkokeinojen ja poissaoloseuraamusten käyttö esitetään laajennettavaksi myös todistajan etäkuulemisen toimittamiseen muualta kuin viranomaisen tiloista. Korkein oikeus toteaa, että todistajan omalla tietokoneella etäyhteyksin tapahtuva kuuleminen edellyttää käytännössä todistajan omaa aktiivisuutta tai todistajan nimenneen tahon nimenomaista ilmoitusta kuulemisesta muualta kuin viranomaisen tiloista. Tällä tavoin tapahtuva etäkuuleminen edellyttää myös tuomioistuimen taholta tapahtuvaa etukäteistä yhteydenpitoa todistajaan muun ohella sen varmistamiseksi, että käytössä on kuulemiseen soveltuvat tekniset laitteet ja että kuultavalla on muutoinkin riittävä valmius omilla laitteilla tapahtuvaan etäkuulemiseen. Näissä tilanteissa kuuleminen edellyttääkin käytännössä todistajan suostumusta tulla kuulluksi tällä tavoin.

Oikeusministeriössä vuonna 2023 laaditussa arviomuistiossa etäyhteyksistä oikeudenkäynneissä ei ehdotettu pakkokeinojen käytön laajentamista tilanteisiin, joissa henkilö velvoitetaan osallistumaan etäyhteydellä suulliseen käsittelyyn muualta kuin tuomioistuimen tai muun viranomaisen tiloista. Korkein oikeus katsoo, että jatkovalmistelu on vielä tarpeellista erityisesti poissaolon arviointiperusteista ja seuraamusten määräämisen edellytyksistä näissä tilanteissa.

Muilta osin korkeimmalla oikeudella ei ole lausuttavaa lakiehdotuksista.

Tatu Leppänen
Presidentti

Wilhelm Norrman
Kansliapäällikkö

Esittely täysistunnossa 29.2.2024

Läsnä: presidentti Leppänen sekä oikeusneuvokset Sippo, Huovila, Antila, Uusitalo, Engstrand, Mäkelä, Tammi-Salminen, Tapani, Ojala, Guimaraes-Purokoski, Turpeinen, Pölönen ja Hakamies

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus
Wilhelm Norrman
Kansliapäällikkö
Korkein oikeus
wilhelm.norrman@oikeus.fi

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus
Tatu Leppänen
Presidentti
Korkein oikeus
tatu.leppanen@oikeus.fi